

ПРОБЛЕМА СВОБОДИ У СХІДНИХ ФІЛОСОФІЯХ: теоретичні та екзистенційні виміри

Олег Ярош (модератор): Ми сьогодні проводимо спільний семінар сектору східної філософії відділу історії зарубіжної філософії за участі редакції «Філософської думки». Більшість із присутніх нам відомі. Це наші колеги, дослідники східних філософій, котрі беруть участь у різних наших заходах та семінарах.

Починаючи нашу роботу, я хочу надати слово Олександрю Кіхну, нашому співробітникові, який зробить доповідь із загальної проблематики свободи у східних релігійно-філософських традиціях.

Олександр Кіхно

Проблема свободи у східних філософіях: екзистенційні виміри

Предметом дискусії може бути оцінка специфіки розуміння категорії «свобода» у філософіях Сходу. Треба враховувати, що частина теоретичних описів цієї категорії може, звичайно, збігатися з історією дослідження цієї проблематики у європейській думці, але поряд із цим можна вирізнити й низку ознак специфічно «орієнтального» ставлення до цього поняття. Наприклад, в індійській традиції поняття «мокша», визволення, є одним із головних релігійно-філософських екзистенціалів; окрім того специфіка осягнення цього поняття у східних філософіях пов'язана з інакше сформульованими дихотоміями Єдиного, Абсолютного і, навпаки, індивідуального та особистісного буття, інакше, ніж у західній філософії, сформульованою дихотомією свободи вибору

і напередвизначеності (наприклад, в ісламській філософії), концепціями ілюзорності індивідуального та множинного буття (буддизм, адвайтизм, осучаснений вайшнавизм в індійській філософії).

Інша проблема пов'язана з особливим, більшим значенням експерименту, внутрішнього досвіду, інтроспекції, медитативних практик у східних філософіях порівняно із західними, пов'язана з іншим підходом до осягнення раціонального дискурсу на Сході. Цю різницю усвідомлювали, наприклад, індійські філософи, і ця тема також заслуговує окремого обговорення.

Звичайно в XIX–XX ст. у цьому контексті для східних філософій є характерним звернення до проблематики актуальної і для західної філософії — наприклад, філософії соціального і національного визволення. Але й ця проблематика зазнала на Сході специфічних орієнтальних видозмін. Розглядаються у східних філософіях також етичні виміри категорії свободи. Варто брати до уваги специфіку власне західних підходів до східних філософій, зокрема те, що для деяких європейських мислителів XIX та XX ст. сама філософія зіставлення Сходу і Заходу також пов'язана з різницею у трактуванні феномену свободи.

Для східних філософій при описі національної та соціальної визвольної проблематики не могло не бути актуальним звернення до пошуків власної ідентичності народів Сходу. Якщо для Китаю та Японії актуальним було питання подолання нерівноправності стосовно західних країн, то для Індії питання стояло про подолання колоніальної залежності. Але в обох випадках питання про специфіку власної культури та власної нації було ключовим. В індійській філософії, у традиції Шрі Ауробіндо Гхоша цей пошук адекватного опису ідентичності у книзі «Людський цикл» привів до постуляції наявності Нації-Душі, яка стоїть як реальний феномен за всіма національно-визвольними рухами як на Заході, так і на Сході. На побудови Ауробіндо тут не могли не вплинути німецькі мислителі XIX ст. — Гегель, Гумбольдт, романтики, у слов'янському регіоні до паралельної тематики звертались М. Бердяєв та С. Булгаков.

Але Ауробіндо на відміну від західних мислителів приділив значно більше уваги феноменології питання. Виходячи зі своєї інтегральної філософської парадигми, він описував різноманітні прояви цієї Душі — від фізичних, політичних та економічних до вітальних, культурних, духовних, писав про різні прояви Нації-Душі в Індії, Персії, Японії. Розглядає Ауробіндо і питання трагедії німецьких пошуків власного духовного призначення і пропонує свій діагноз. Трагедія Німеччини у XX столітті, на його переконання, полягала в тому, що вона не змогла відрізнити своє фізично-феноменальне буття від пошуку справжньої Душі, помилково прийняла своє вітальне «єго» за себе, шукала душу, а знайшла тільки силу.

З іншого боку, Ауробіндо зазначає, що тоталітарні тенденції, курс на придушення особистісної та суспільної свободи, який запанував у Німеччині, Італії, Росії, не може, певною мірою, не передатися й західним демократіям.

Повний текст статті доступний у друкованому числі часопису, а також з'явиться у відкритому доступі через рік після виходу цього числа.